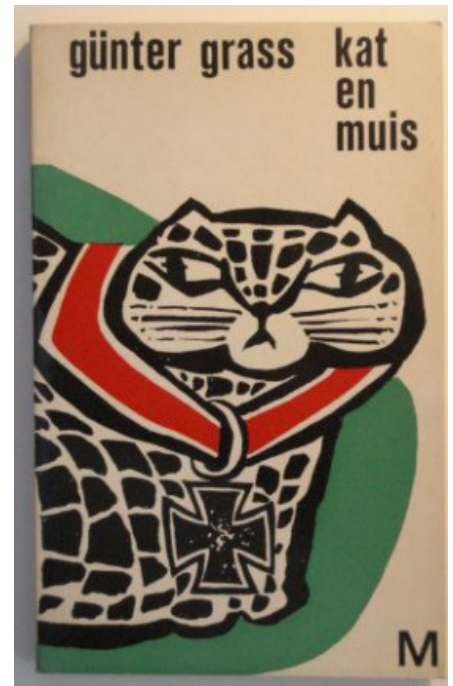

Aan de vooravond van de Boekenweek 2016 met als thema: 'Was ich noch zu sagen hätte' bespraken we de novelle *Kat en Muis* van Günter Grass (1961). Het verhaal was oorspronkelijk bedoeld als onderdeel van de roman *Hundejahre* (1963). Samen met het overrompelende debuut van Grass, *Die Blechtrommel* (1959), vormen de drie verhalen de zogenoemde Dantzig-trilogie. Alle drie verhalen spelen zich af in de gelijknamige, voormalig Duitse, havenstad; bij ons nu bekend als de Poolse stad Gdansk.

Het begint bijna als een sprookje "... en op een dag..." Even mysterieus als dit begin is de gebeurtenis die erop volgt. In het begin van de Tweede Wereldoorlog ligt een groepje opgeschoten jongens, van 13-14 jaar, op het slagbalveld, in afwachting van de tweede wedstrijd van de dag. De eerste wedstrijd is met groot verschil verloren. Zowel plaats als tijd van handeling zijn niet toevallig.

Een zwarte kat komt aangelopen en springt één van de jongens, Joachim Mahlke, naar de strot. De extreem grote, beweeglijke adamsappel van Mahlke "werd een muis voor de kat." Of pakte iemand de kat beet en zette die in Mahlkes Hals? Misschien wel de ik-verteller zelf?

Hoofdpersoon Mahlke is psychologisch uit balans door de vroege dood van zijn vader; bij het voorkómen van een ongeluk liet deze het leven. Die frustratie maakt van Mahlke een uiterst ambitieuze voortrekker. Het kat-en-muis-spel tussen de jongens onderling staat (onder andere) symbool voor het kat-en-muis-spel dat het land Polen¹ en de stad Dantzig² in de Europese geschiedenis ten deel viel. Opvallende zinsconstructies met lange, onaffe, zinnen in spreektaal geven de gedachten van de personages feilloos weer. Een mooi voorbeeld hiervan komt uit de voordracht van een luitenant van de luchtmacht op de school van de jongens.

"Ik probeer mezelf omhoog te schroeven, onder mij cirkelen drie Spitfires, ze dekken elkaar, ik denk, dat zou toch te gek zijn als niet, ik stoot steil van boven naar beneden, heb hem in het vizier, en hij maken dat hij weggemt, ik kan nog net mijn kist op de linkervleugelpunt, daar zag ik ook al een tweede Spitfire in het vizier op me afkomen, ik houd hem op de propellernaaf, hij of ik; nou, zoals jullie kunnen zien, hij moest de plomp in, en ik dacht bij mezelf, als je er al twee heb, probeer het dan met de derde ook eens, enzovoort, als er maar genoeg benzine is."

Herhalingen, tegenstellingen en intertekstuele relaties geven het verhaal een betekenis, die veel verder gaat dan het volwassen worden van een groep jongens in oorlogstijd. Impliciet gaat het over meelopers, daders en slachtoffers.

Door het afwisselende vertelperspectief, waarin de 'ik' de hoofdpersoon Mahlke herhaaldelijk rechtstreeks aanspreekt, wordt het schrijfproces zelf onderdeel van het verhaal. "Maar ik, die de blik van één van alle katten op jouw muis richtte, moet nu schrijven. Zelfs als wij allebei verzonnen waren, zou ik toch moeten." Kat en muis bevat aanzetten tot thema's uit het andere werk van Grass: schande, schaamte en schuld; de 'ik' spreekt letterlijk over 'mea culpa'.

De vragen die Grass oproept blijven niet beperkt tot het verleden. "En de kat en de muis? Zijn er verhalen die kunnen ophouden?" En: "Wie schrijft er een goed einde voor me?"

¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Territorial_evolution_of_Poland#/media/File:Territorial-changes-of-Poland-1635-2009-small.gif

² https://nl.wikipedia.org/wiki/Vrije_Stad_Dantzig_%281920-1939%29